

Török állatmesék.

Állatokról szól a mese, ember értsen róla. Nemzedékek át-szűrődött igazsága, mely mai napság is helytállónak látszik. Az emberi élet lelki világának, külső és belső sajátosságainak megfigyelése, országokon, határokon, nyelveken meg fajokon túl, az állatvilág rejtettebb zugaiba is, mintha mélyebb megismerést és világosságot derített volna. Megsejtéseken és ösztönös meglátásokon át, ha mítoszi maradványokon keresztül is, egyre megérthetőbbekké tette őket és gondolkozó készségeket fakasztott belőlük.

A népi eredetű mesevilág halandója, a még művelődés nélkül való, a hitéletet nem élő, aki képzelődése álomvilágában pillantotta meg minden egyéb élők sajátos lelkiségét, szinte varázsos erejűnek és vajákos hatalmúnak hitte azt a tagolatlan szavú, beszéd nélkül való állati teremést, mely csak ösztöne után tett-vett és érzése parancsára cselekedett. Szinte borzongva riadozott tőle és húzódozva kerülgette azt a százféle alakban megjelenőt és némi földöntúliséget, a természetnek valamelyes csodatévő jelenségét bámulta meg benne. Az őserő egyik bűvös megnyilatkozását, melynek húásával táplálkozhatott, szőrével, bőrrel ruházkozhatott, csontjából, agyarából pedig hol védő, hol támadó szerszámokat barkácsolhatott. Közös küzdelmeik, egymásra való utaltságaik még közelebbre hozták őket egymáshoz, noha eltérő életmódjuk szembe került egymással.

Időtlen időeknek kellett elviharzani, testibb és lelkibb fejlettségeknek kellett elkövetkezni, amíg tudatára ébredtek, hogy ami erő és ösztön az emberi halandóban, afféle lett úrrá azon a más alakban megjelenő állati teremtményen is. Külső hasonlóságokról belső közösségekre kellett ráismerniök. Szinte a maga mására bukkant rá és saját vonásait észlelhette a torznak tetsző állapotában.

A természet ezeregy jelenségében, élőkben és élettelenekben, mozgókban és mozdulatlanokban egyaránt, csodás erőket láttak és e csodák hatalma előtt térdre ereszkedtek. Hiedelemmé

válík a természeti erők titokzatossága és az állati élet rejtelme. A hiedelem pedig hova-tovább hitté erősödik. Éltük folyásához események fűződnek, és a természeti jelenségek megszemélyesítéséből keletkeznek az ősi állatmesék. Megszületik az ős-totem, életet varázsolván az élettelenbe, lelket bővölvén át az eleddig lélektelenbe.

A szellemi élet emez őskora egyben a népi termékek és néphiedelmek kialakulásának az ideje. A természeti erők jelenségeire a népköltés zománca borul és hitté erősödik az őserő, költői megnyilatkozássá a népi gondolatoknak élő szókká való merevülése. E mellett mintegy külön életűvé lett az álomlátások rejtelmessége. Mintha rajta keresztül válnék nyilvánvalóvá az emberi és állati élet némi hasonlatossága. Az állatnak emberi alakká, az embernek állattá váló meséje pedig a lélekvándorlás hitéhez vezetett. Innen van, hogy az ősi állatvilágnak azok a népi eredetű mesék és mondák őrizték meg legjelentősebb nyomait, melyek részben pogánykori, részben pedig kozmikus jelenségekkel telítvők és amelyekben az állati élet mintegy cselekvő részesévé válík a népi képzelődés teremtő erejének.

És ahogy eltérő természetűek a világegyetemesség éghajlati és élőinek faji sajátosságai, azonmódon válnak eltérőkké a lelki ráhatások és megnyilatkozásuk módjai, noha az ősmesék kialakulása és testet öltése, jórészt az emberi szellem közös termékei és a szerteszóródott emberiségnek rokonvonású és törvényszerű gondolatai. Csak épen, hogy minden egyes népéleti megnyilatkozás, a maga sajátos mikéntjével, ősiségének színességével, lelkivilága eltérő adottságával tudja magát kifejezni, melyek összeségére az éghajlati eltéréseken kívül, az erkölcsiekben való előrehaladottság is rányomja a maga bélyegét. Az ősiségét élő mesevilág, kozmikus ködökbe burkoltan, a maga égi embereivel és állataival egyaránt, egyébként is a gyermekkorukat élő népek első, majdnem egyedüli terméke, a testi élet tavaszának lelkiekben való kisugárzása.

A természeti erők döbbenetes nagyszerűsége, gondolkozásra készítő hajlandóságát váltott ki belőlük. Főleg a belső élethez való vonatkozásaiban. A japánság *sinto* hite, az átnemzetiesedett *buddhizmus*, a vándorló lelkek tisztító tüzének hiszi és vallja az állati burookban rejtőzködő lelket és legtöbbjét házi oltárára bálványosítja. Mintha a maga énjét látná az égi állatában és

mintha műveleteiben a magáéra ismerne. Szinte megérzi, hogy az állatok, javarészből legalább, emberek módjára gondolkoznak, emberekként cselekesznek és emberéhez hasonló hangon szólalnak meg. Az ő sajátos énjükben, emberi vonások, rokon indulatok megtestesülését látja; lelküket pedig az emberénél pusztán alsóbb fokozatúnak, fejletlenebbnek tudja. Az emberi értelem csak tudatosabb, mert ösztöne erősebben áll cselekedetének és gondolkodó képességének előterében.

Az állatmesék legősibb otthonában, a *buddhista Indiában* és a sémi *arab* területeken rokon, noha részleteiben eltérő felfogás észlelhető. Ez eltérések főképp vérmérsékleti különbségekre vezethetők vissza. Az *indus* anyaföld világszemlélete bölcselkedőbb, az *iszlám* arabé elevenebb, kifejezése módjában csapongóbb, meséje szövésében szertefolyóbb. Az *indus* teremtő erő találékony és egységes, az *arabé* szétágazóbb és szertelenebb. Amazét átgondolt józanság jellemzi, emezén pedig hímesen díszleg a költőiség pompázata. Az *indus* mesék, főleg az állati vonatkozásúak, elmélyedő elvontságokkal telítvők, melyek az *arab* ezeregy éjjeleiben életelevenekké színesednek.

Mindezek ellenére is, e két távol területű, nyelvi és fajilag egymástól messze eső mesevilág némi összefüggése nyilvánvalónak látszik. Részint évezredek érintkezései átszivárgásai révén, részint az emberi gondolkodás törvényszerű közössége folytán. Az ősi művelődés egyik legtudottabb útja egyébként is a messze *Indiáig* vezet. Ama hatalmas nép- és nyelvterületre, melynek ősi lakossága közvetlenebbül lehetett kitéve a természeti erők ráhatásának és ebből kifolyólag egy panteista irányú világfelfogás kialakulásának. És ezzel majdnem ellentétesen egy sémi törzsbéli népnek adatott meg az egyisteneszmé valóraváltása és ezzel összefüggésben, az állatvilágnak oly gondolat körül való tömörülése, mely későbbi fejlődések folytán, urának és parancsolójának *Szulejmán* prófétát, a bibliai *Salamont* vallotta. Olyan időpontban, amikor a pozitív hitélet kialakulásával, a mítosz már-már legendává válik és földiekké alakul az égi állatok rendje.

Az ősi állatmesék egy újabb fejezete előtt állunk: azoknál a nagyobbára bibliai eredetű mondáknál, melyek az egyistenesség eszméjéből sarjadzottak, amelyek már nem *mítoszok* többé, de még nem jutottak el a *fabulák* eszmevilágához. És sorra vonul-

nak elő a török nép bibliai eredetű prófétái, kiket a hitében megerősödött mohamedánság a maga prófétáivá magasztosított. Az állatvilággal való kapcsolatuk nyilvánvaló. Aminthogy kétségtelennek látszik az is, hogy e bibliai állat-legendák az iszlám útján jutottak a török népelet elképzeléseibe, akár kóráni magyarázatok, akár ezeregyéji elbeszélések hatása alatt.

Az első emberrel, Ádámmal együttesben az *eb* támad életre és megszületik az első állat legendája. *Nuh* (Noé) bárkájában az özönvizi állatok sorát, az elefánt, tigris és disznó varázslata folytán, az egér, a macska és a szennybogár teszi teljessé. *Muszát* (Mózes) két madárnak, a galambnak és ölyünek égi kísértése avatja prófétává. *Ejub* (Jób) szenvedései és bűnbocsánata a selyemhernyó keletkezésével függ össze. *Szulejmán* az állatbeszéd megértője, a szószátyár verebet tanítja emberségre. Legkedvesebb madara a *bülbül*, melynek bánatos csattogása és szerelmi trillázása a próféta zsámolya közelében találja meg otthonát. Az özönvizi legendával kapcsolatos a szőlőtő, melynek gyümölcse, sátáni gonoszság folytán, három állat véreből, a rókából, tigriséből és disznóéből kapta emberontó tulajdonságait.¹⁾

Az ősi mesevilágról pedig, idők teltével, az álomvilág ködképei szertefoszlanak. Az ős-totem elhalkult, rejtekes hatalma és a lelkieken való uralma köddé enyészett. Az állati élet rejtelmibe a tudás fáklyája kezd belevilágítani, szűnőben a természetfelettség varázsa. És egyre érthetőbbé kezd válni, hogy az állati teremtmények némelyike mért ugrándoz, miért futkos, mire szolgál egyikének páncélháta, másikának méregfoga; miért repdes, miért szálldos a sok szárnyas, csúszó-mászók mért rögzödtek le a földre. Mért van szőre, tű-sertéje egyikének, pikkelye vagy tollazata másikának. Hogyan élnek hol a földben, hol a vízben; miért zeng a fülemüle, halak pedig némaságra miért kárhozottak? Idők folyamán pedig nemesak külső, de belső sajátosságaik is előviláglanak. Jelképessé, egy-egy szimbolummá válik oroszlánok hősi bátorsága, rókák, sakál-félék csalafinta csalárdsága, tányértalpas medve torkos lompos-

¹⁾ Mindezek a már megemlített és később sorra kerülő legendák és fabulák a török népköltészetnek eleddig ismeretlen állatmeséi, *Allah állat-káinak* elnevezett gyűjteményemben vannak összefoglalva és sajtó alá rendezve. K. I.

sága, majmok ugra-bugrálása, méhek, hangyák szorgos dolgo-sága, tevék lustasága, mérges kígyók gonoszsága, tapsifüles nyulak gyávasága, baglyok, papagájok gondolkozó bölcsesége. Melyikének valljuk kárát, melyikének húzzuk hasznát; kit kímél-jünk, kit pusztítsunk, kit dícsérjünk, kit meg kárhoztassunk. És mégis, mennél közvetlenebb az emberi megértés és mennél előrébb az állati élet külső és belső mivoltához való közeledésünk, annál élesebbekké határolódnak az ellentétek. Második korához jutott el az állati élet mesevilága.¹⁾

Az újabb mesetípus elmélkedővé válik és tanulságrejtő cél-zatosság domborodik ki belőle. Mert míg az ősi elképzelés az állatok belső életét, ha mítikus álomlátásokon keresztül is, hal-hatatlannak hitte, addig az újabb felfogás az állati élet megnyilat-kozását, az emberi fonáságokat ostorozó és büntető szatírájává tette. Még népköltési vonatkozásaiban is. Az állati élet cselekvővé, emberi nyelven beszélővé változott át, hogy ebbeli bizarrságával szórakoztasson és okulásra késztesen. Arab útvesztők úttalan útjain szivároghatott át ez az irányzat és a görög rabszolgaságot példázó *hellászi* meséken át maradt meg e kor népi mese-irodalma, melyet a hódító *gall* szellem emelt világirodalmi és nyelvművészeti jelentőségre. Így született meg a *fabula*, a beszélő állatvilág országa, groteszkül ható bensősége, emberi furcsaságok és tökéletlenségek állati sajátosságokba való bujtatása.

A beszélő állatok mesekincse szinte mozaikszerű képét adja annak a népirodalmi felfogásnak, mely *Allah* állatait emberiekké szimbolizálja és az emberi palántát állati sorsra és állati közössé-gekbe juttatja. Mintha az állati esetlenkedés emberi álarcot öltene magára és ennek útja-módja szerint akarna cselekedni. És az állatvilág majdnem valamennyije, az emberi művelődés nyelvi kifejezőjéjé, mintegy közös eszmévé tömörül.

És ha távol világok szellői hajtják is őket együvé, ha messze lelki életek közösségéből fakadoztak is elő, egyazon szint hajtanak, egyazon gyökérből táplálkoznak és rokon érzéseket ébresztenek. Az ezernyelvű és ezerhazájú *fabula*, a világközösség folklórájának lett színes lombozatú hajtása. Ha a művelődés irány-zata oktató célzatnak állította is szolgálatába, ha emberi gyarló-ságokat, lelki fogyatékoságokat és testi fonáságokat akartak is

¹⁾ Szondy György: Az állatmesétől az állatregényig. Debreceni Szemle.

benne kipellengérezni, a minden idők és népek fabulája, akár *Indiákon*, akár *Hellászon* át, akár népi, akár irodalmi megjelenésében, mindenkor a szellemi termékek legsajátosabb példáját mutatja. Az *indus* irodalom *Pancsatantrájától* kezdve *aesopusi* és *lafontaini* magaslatokon keresztül.

Az állatmesék egy újabb kialakulásáról kell még megemlékeznünk. Azokról a csalóka és bohókás verses mesékről, melyek az állati és emberi élet mindennapi furcsaságait teszik nevetség tárgyává. Ezekben az apróbb eseményekben nem az ember szavát megértő és beszélő állat viszi a szót, hanem maga az ember. *Allah* állatkája, az ő igazi mivoltában, az ő állati szótlanságában jelenik meg előttünk. A hozzája fűződő eseményeknek nem annyira cselekvő, mint inkább szenvedő, jobban mondva közömbös részese. Csupán állati mivolta marad meg előttünk, csak állati sajátossága domborodik elő. A mese ütközője maga az állatiság, melybe a hétköznapi élet lépten-nyomon beléhotlik és vagy maga az állat, vagy pedig sorsosa, az ember válik a fonák helyzet áldozatává és a cselekmény középpontjává.

A varázstévő, majd meg a beszélő állat multja után íme a maga természetadta életéhez fordul a mese anyaga vissza. Az égi állat után a földiek sora. Nem hogy rettegést keltsen, nem hogy oktasson, hanem, hogy félszeg helyzetével, melybe őt a mindennapi étellel való összekapcsolódása sodorta, megnevetessen. Nem is folyománya az előző korok állatmeséinek, hanem derűs kiegészítője. Nem egy új mesetípus, hanem népirodalmi mellékajátása az állatmesék több ezer éves multú és gazdag jelenű területének, mely a népi képzeletet megtermékenyítette. Egy-egy felvillanó ötlet, a hétköznapi élet egy mosolya, mely derűt ébreszt és vígságot fakaszt. Inkább csali versek, melyeknek pusztán eszközévé alacsonyodott a némává kényszeredett állat. Inkább tréfacsináló ötletek, melyek emberi gyengeségeket takargatnak és állati szokásokat vetkeztetnek pőrére. Mintha az ember teljesen eltávolodnék az állatvilági közösségektől, mintha az állati élet teljesen elkülönödnék az ember állatiságától. Szinte torzképeivé válnak egymásnak, egyike tudatos akarással, a másika meg ösztönös megértéssel. Kiegészítik egymást, hogy eltávolodjanak egymástól.

„Allah állatkái“ nevű gyűjteményem meséi mintegy közbenső kibuggyanásai az indo-európai mesefolyamatnak. Javarészükből a távolkeleti néplélek kései kisugárzásai, részben pedig arab ezer-egy éjszakáknak és színszóró perzsa nappaloknak elővillanásai. A maga teljességében pedig, hol az *indus* elmélyedést, hol az *arab* erőteljességet, hol meg a *perzsa* képzelődés színpompáját és eleven lüktetését tükrözi vissza. Törökössé formálódott alakjában pedig a népköltés tavaszi üdesége lebegi körül.

Gyűjteményem legtöbbjét török népi ajkáról lestem el, *ruméliei* és *anatóliei* török törzsek mesemondó készségeivel kapcsolatban, ifjonti időmben, a múlt század nyolcvanas éveinek második felében, amikor néhai nagy mesterem, *Budenz József* bátorítására és támogatásával öt esztendő telt el a törökországi keleten. Az állatmeséket, hosszas gyűjtői gyakorlat megszerzése után, inkább tartalmi szempontból jegyezgettem össze, a pihenés óráiban, a szórakoztató beszélgetések üdítőiben. Kisebbség részüket írásba rótt feljegyzésekből keresgéltem elő, az iszlám gondolkodás szerteszóródott forrásaiból.

Állatmeséim javarésze az iszlám ráhatások bélyegét viseli magán. Csak ezeken keresztül, ha ráismerhetni a messze keleti eredetre. A *buddhista* meseanyagtól épp oly mértékben különböznek, mint a *panteista* világszemlélet a *moszlimétól*. Mert míg az *indus* néplélek a természeti erők és jelenségek majdnem valamennyijét átbálványosítja, addig a *mohamedán* felfogás csak az egyistenesség eszméjében bíz, az egyetlen *Allahban*, *Allahnak* egyetlen egy prófétájában, *Muhammedben*, a prófétának egyetlen egy könyvében a *Kórában* és a szent könyv világfelfogásában, az *iszlám* néphit *kiszmetjében*, a könyörtelen és megváltozhatatlan sorsban.

A *buddhizmus* nyugtalanító gondolkozásával szemben, a higgadtabb felfogású *moszlim*, a testiekben és lelkiekben való megnyugvást keresi. Szinte csillapít a józanságával és enyhülést nyújt a nyugodtságával. Innen az *iszlám* állatmesék derűszóró vonása és a sorsban való megnyugvás bölcsesége. Népi sajátossággá tömöríti azt a józan humort, melynek forrását, éghajlati és vérbeli adottságokon kívül, a néplélek hiedelmében és a végzet megnyugtató hitében kell keresnünk. A távolkeleti *karma* a közeli *kiszmetté* változik.

A török állatmeséknek hármasság tagozata nyilvánvaló. Az

első csoport meséi, az ősi állatmondák, résziut az iszlámot megelőző hitéleti, részint kozmikus elemekből vegyítvék. Mikor a mítoszi maradványok népmesékké és mondákká alakulnak. A többféle módon megjelenő sárkány, a perzsa nevű *ežderha*, az arab eredetű *ifrid*-szörnyeteg, a hol állati hol emberi formájú *dev*-ördög, a bibliai *sejtán* és *iblisz*, a repülő táltos-paripa, a *taj*, a galamb alakjában repdeső *peri*-madár, a keleti néphit óriási szellem-madara, a smaragd *Anka*, a százféle formában megjelenő *džadi*-boszorkány, megannyi megszokottságai mindama keleti népmeséknek, melyeket az iszlámság kötött össze művelődési és népköltési egységgé.

A hol özzé, hol más állattá átvarázsolt királyfi, a *sehzáde*, a hold-paripa, a *Kamer-taj*, a bánat kísérteties madara, az orosz-lánna, tigrissé és kígyóvá változott dalia, a varjú képében élő tündérlányka, az *Anka* szolgálatában álló fehér és fekete kos, kígyók, békák, halak országa, a kandúrok varázsos kastélya, hogy csak a főbjeit említsem meg, káprázatos keretét adják annak a kakaslábon forgó mesevilágnak, melynek óperenciás neve Csinimácsin. E világ földöntúli szövevényessége és költői szépségekben való dúskálkodása az ezeregyébellekkel is vetekedik.

És mind e mesebeli varázsállatok egy *tiliszim* nevű talizmánnak állanak hatalmában, mely rendszerint állati belsőben rejtőzködik. Olyan hozzáférhetetlen helyeken, ahova csak varázsos erővel és földöntúli hatalommal juthat el a halandó. A hetedik tenger, vagy pedig a hetedik ég hetedik rétegében terül el egy végeláthatatlan sziget. A szigeten egy legelésző ökör. Az ökör gyomrában arany kalicka, a kalickában fehér galamb, a talizmán. A varázsos hatalom és halandó sorsok rejtekhelye. Mitikus példázója a sötét éjszakában rejtőzködő napvilágnak, vagyis magának a napnak. Akár a kétféle színű kos, a fehér és fekete, más szóval a nappal és az éjjel; akár a szellemvilág szerája mellett levő hegyóriás, legcsúcsán a kristályforrás, melybe reggelenként táltos lovak merülnek alá, estre kelve meg eltűnnek, vagyis az ég sötétjébe süllyednek.

A szellemek álomlátásos világában állatországok vannak, oroszlanoké, tigriseké, halaké, madaraké, kígyóké, békaké, a legaprajától a legnagyobbakig, hol rejtelmes magasságokban, hol hétréteges mélységekben. Reggelenként innen száll elő a napvilágos élet, esténként meg ide merül alá, a sötét éjszakába. Nap-

mítoszok maradványai, a nap hőséneke, a világosságnak harcai a sötétséggel.

A népköltési elképzelések ködös világából a józan valóság földi világára szállott alá a török meseélet újabb, a cselekvő és beszélő állatok másik csoportja, a török *fabula*. Az előbbieknél részben okozatos folyománya, részben időrendbeli folytatása. És ezek az állati mesék, melyeket ugyancsak az emberi gondolkodás közössége teremtett elő, szerkezetben és teremtő készségben egyaránt, majdnem *hellászi* értékeket közelítenek meg. Erkölcsei felfogásukban és tisztultabb világnézetükben az indus mesemondók mellett is helytállóak.

A pozitív hitélet formáságai főleg a keretet szabják meg, míg tárgyi részük az élő világgal és furcsaságaikkal való küzdelmekben és e mindennapos bajlódásukban jut kifejezőre. Mindíg az iszlám kultúra befolyása és ráhatása mellett. E hatás azonban, állati életmódokon keresztül, többnyire mindennapos külsőségekben, *moszlim* szertartások keretében szokott megnyilatkozni.

Mohamedán hitvallást tesz a bölcselkedő papagáj, a keleti mesevilág *dudu*-madara. Udvarháza népes *háremében* basáskodik a turbános tarajú kakas, *iszlám* rituálékra kényszerítvén a körülötte kapirgáló tyúkcsaládot. *Ramazáni* böjtnapokkal csalafintáskodik a prédára leselkedő ordas és *namáz*-imádságra szólítja híveit a mecsetek *mináréján* rikoltozó szárnyas, a madárvilág harsány hangú, éles szavú *müezzinje*.

„*Szelám-alejküm*“ az ő iszlámos üdvözlő szavuk és „*ve-alejküm-szelám*“ az áhítatos ráfelelésük. Föld poráig hajlonganak a tiszteletet parancsoló dervis előtt és hajbókoló alázattal közelednek az ő *imámjukhoz*, a turbános és kaftános rókához. És szinte mosolyra készítő középpontjává lett a csalafinta mesterkedéseknek a török népélet koldusdeákja, az állatvilág csali *softája*.

Az *iszlám* szokásokkal átítatott néphit egyébként is lelkekké formálja át *Allah* arravaló állatkáit, ha alacsonyabb fokon állóknak is tudja és vallja őket. Némi ravaszos életbölcsestéggel és kedvre derítő világszemlélettel ékesíti az erdők dúló vadjait, a mezők szelídjeit és *perik* módjára szökdécselő madarait. Okosságukat mintegy velük született ösztönnek tartja, mely csak az emberi lelken keresztül válhatik tudatossá. *Allah* teremtette őket

is, hogy szószólásukkal és ösztönös akaratukkal az emberi élet gyarlóságait és fonákságait a nevetségességig példázzák. A török népszellem pedig beléilleszkedett abba a nyelveken és fajiságon felülálló gondolategységbe, mely a *fabulák* állat-emberi lelkiségét az egyetemesség szolgálatába állította.

— *De te fabula narratur* — mondhatná a keleti gondolatvilág ítélő és intő szava, részesévé szegődven az emberi művelődés közösségének.

Az idők folyamán kialakult keleti *fabula*, népi és irodalmi vonatkozásaiban egyaránt, hosszú évszázadokon keresztül a török népköltészet hamupipókéjévé kényszeredett. Alig, hogy ügyet vetettek rá, alig, hogy tudomást vettek róla. Szókimondó ötletességét póriásnak mondták, jelképes igazmondásától idegenkedtek. Elsősorban azért, mert a nép nyelvén szólaltak meg, mert a népléleknek voltak hamisítatlan kifejezői. Csak egy mélyen érző költő lelkéből, a világismerő *Sinászi efendiéből* hangzottak itt-ott vissza. Irodalmi szintjére akarta a török *fabulát* emelni, ha csak szórványosan ismerte is őket. *Lafontaine* meséinek egy részét ő fordította le törökre, a nép nyelvét pedig ő akarta irodalmivá tenni.

A gondolatok szabadságának kellett előretörnie, hogy megengedett szóvá válhassék az állatmesék gúnyos célzatossága és szavainak tanító irányzata. És ami eddigelé csak titokban ha burjánozhatott, a népi eredetű *fabula*, a népköltés talajába kíváncszott vissza. Gyűjteményem javarésze még a rejtekben virított népszólásokból eredezett, együttesében a néplélek egyéb irodalmi megnyilatkozásainak.

Gyűjteményem leggazdagabb, legjellegzetesebb és eddigelé még legismeretlenebb része, a török *fabula*, a tulajdonképpeni állatmese. Az ősi mesék a bevezetői, a csali mesék pedig a befejezői. Állatmeséknek (*hajvan masallari*) nevezi őket a török folklór, formájuk egyike a legszabadabbnak. Hol versesen hallottam őket, hol félig versben, félig prózában, hol meg rímes ritmusos formájukban. Többnyire majd erősebb majd lazább tartozékai azoknak a *hikjaje* nevű népies elbeszéléseknek, melyekkel a régibb idők *mettáh* nevű mesélője szórakoztatta volt az ő alantasabb sorú és sorsú hallgatóit.

Az emelvényen ülő *mettáh*, főképp ünnepnapra és vásári alkalmakkor, elébb a meséjét játszotta el, befejeztével pedig egy-

egy állatmesével színezte ki elbeszélése tanúságát és oktató intelmét. A legtöbbjét *Brusszában* hallottam volt, a legelső török színjátás városában, ahol *Karagöz* hamvai pihennek és ahol még fel-felpislákol a nagy nyelvújítónak, *Ahmed-Vefik* pasának színjátékos hagyománya. Ma már se *mettah* többé, se népjáték. A fabulák is inkább régebbi korok véletlen feljegyzései, múltak népköltésének itt felejtett emlékei. Egyben pedig tanulságos bizonyítéka annak az igazságnak, hogy a népegyetemesség folklorja rokon felfogásokat vált ki a mindenkori néplélek gondolkodó erejéből és költői készségéből.

*

Nemzeti talajon, *türk* sajátosságokból, török népeleti megszokottságokból és néprajzi hagyományokból sarjadzott elé a török állatmesék csalóka, immár harmadik csoportozata. Ezek a jobbára rövidebb lélegzetű mesék, szinte önkénytelen felvillanásai a török nép csendes szavú humorának. És szinte ráismerni bennük a fogalomvá vált török *hodzsának*, ha *szofta* ha *imám* formájában is, a mókázó kisázsiai bölcsnek, *Nászreddin* mesternek hol együgyű, hol paraszti mód csalafinta ötleteire. E mesetréfák legtöbbje vagy a *hodzsza* révén került át népi ajkakra, vagy pedig népi ajkáról ragadt át a hodzsáéra.

Ezek a hodzsás mesék a népi élethez fűződnek, mintegy példázatai a nyugati felfogásokhoz közeledő népszellemnek. A közel Kelet, az iszlám világbéli, a népi mókák legtöbbjét a török népelet egy-egy jellegzetes típusával köti egybe. A vallási és polgári hatalom megszemélyesítőivel, vagy pedig nemzetiségi és faji típusokkal, a görög *rumival*, az örmény *ermenivel*, a zsidó *jahudival*, a kaukázusi *gürdzsivel* és *cserkesszel*, a napszamoskodó *kürddel*, sőt a kisázsiai török paraszttal is, a *türkkkel*. E tréfák, a török *hodzsza* tréfái címén, *Balkán-szerte* váltak ismerettké, népkönyvekké formálódtak és egyéb nyelvűek köntösében is elterjedtek.

Mi csak az állatmesei vonatkozásúakat foglaltuk bele gyűjteményünkbe. Főképp azokat, melyek az állati és emberi közösségek apró-cseprő, de mindig kacagtató és a mellett tanulságos dolgaival akarnak mulattatni és kacagtatni. Mindhárom csoportozatú meséimet hol verses formára, hol rímes és ritmusos prózára alakítottam. Hogy élesebbé váljék a csattanójuk, hogy a

serdülő kor lelki világához inkább hozzásimuljanak és hogy a keleti hagyományokhoz is hű maradhassak, melyek a prózát a verses formával, a verset pedig a prózával szeretik változtatni.

Magyar mesélőink egyik halhatatlanjának, *Greguss Ágost-nak* egyik közszájon forgó meséjével fejezem be soraimat. E rövid mese egyik változata így hangzik:

Mese: — Egyszer egy kutya ugatott. —

Tanulság: — Emberek, ne kutyaalkodjatok. —

KÚNOS IGNÁC.